Asiantuntijalausunto valtion tarkastuskertomuksesta sekä mielenterveys- ja päihdepalveluista hyvinvointialueilla

Tarkastusvaliokunta (K 18/2025 vp) 27.11.2025

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry

Heikki Luoto, kehitysjohtaja

heikki.luoto@ehyt.fi

p. 050 368 8894

Tiivistelmä – Nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluiden tilanne (EHYT)

- **Tarkastuskertomus nostaa esiin vakavan ongelman:** Nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat riittämättömiä eivätkä vastaa avun tarpeeseen ajoissa.
- **Päihdeympäristö muuttuu nopeasti ja se vaikuttaa palvelutarpeeseen:** Uudet muuntohuumeet (esim. alfa-PVP) haastavat palveluja, ja lakimuutokset lisäävät päihteiden ja rahapelien saatavuutta. Tämä uhkaa kasvattaa nuorten palvelutarvetta.
- **Julkisten palvelujen vaje kuormittaa opiskeluhuoltoa ja järjestöjä**, jolloin ennaltaehkäisevään työhön jää vähemmän resursseja.
- **EHYT korostaa:**
- **Päihdehaittoihin tulee puuttua ennen ongelmien syntymistä** ja turvata kaikille nuorille laadukas, ikätasoinen päihdekasvatus.
  - Ehkäisevän päihdetyön oltava pitkäjänteistä ja pysyvää, jotta luotettava tieto päihteistä saavuttaa tulevatkin ikäluokat.
- **Nuorille** tulisi lisätä erityisesti **matalan kynnyksen palveluita** sekä vahvempaa **päihdeosaamista oppilas- ja opiskelijahuollossa ja lastensuojelussa**.
- **Jälkiseurannassa tulisi arvioida päihde- ja rahapelilakeihin tehtävien muutosten vaikutuksia** nuorten päihdepalveluiden tarpeeseen ja saatavuuteen.

Päihdekuntoutuslaitosten hoitopäivät 1990-2023

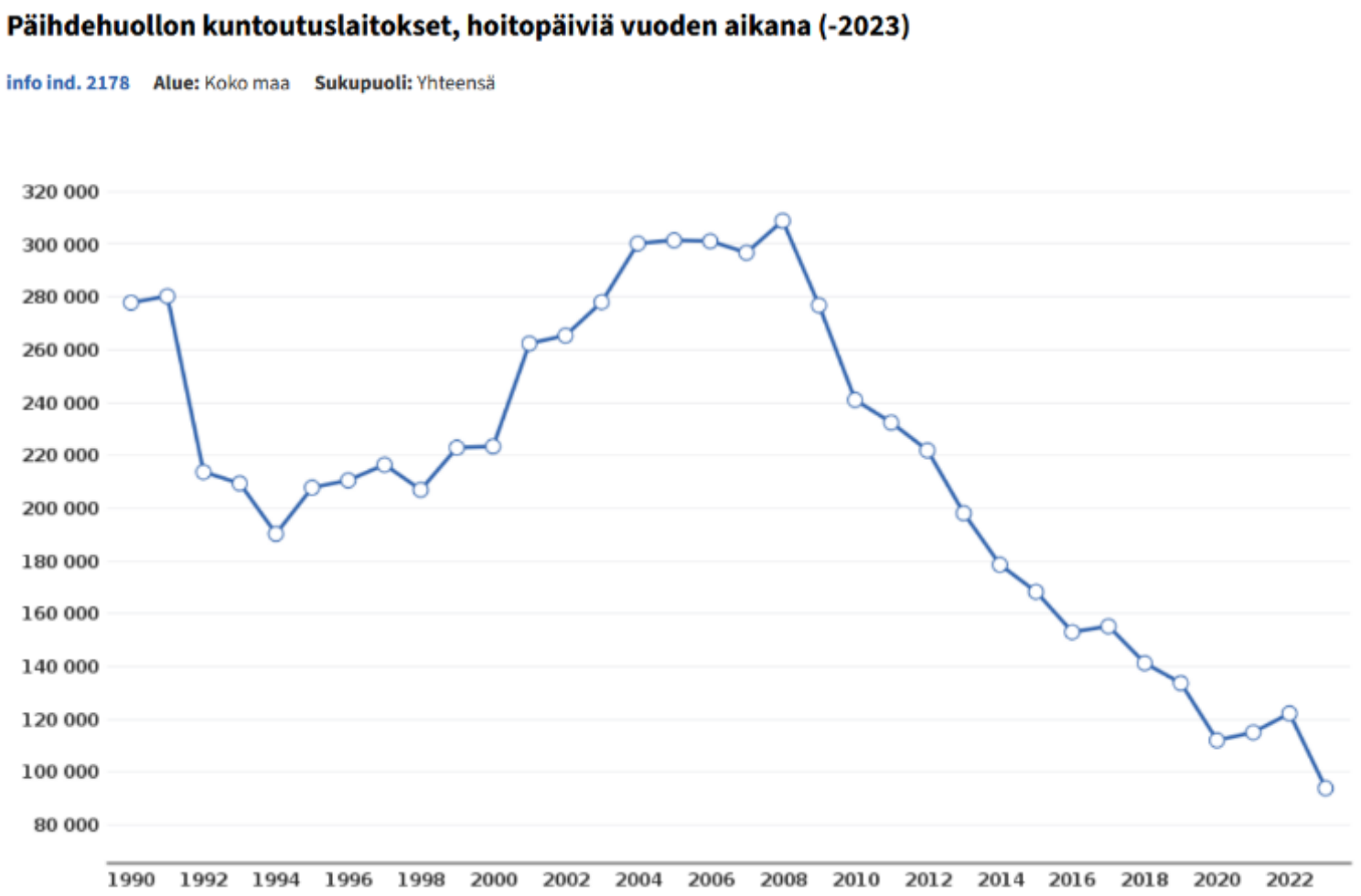

- 1990-luvun laman vaikeimpaan aikaan vuonna 1994 päihdekuntoutuslaitoksissa hoitopäiviä oli 190 267 vuodessa.
- Vuonna 2023 päiviä oli jo yli puolet vähemmän 93 856 ja laskusuunta näyttää jatkuvan.

Lähde: Sotkanet

Palveluiden puutteesta kertovat ennen aikaiset kuolemat

Suorat päihdekuolemat Suomessa 2024

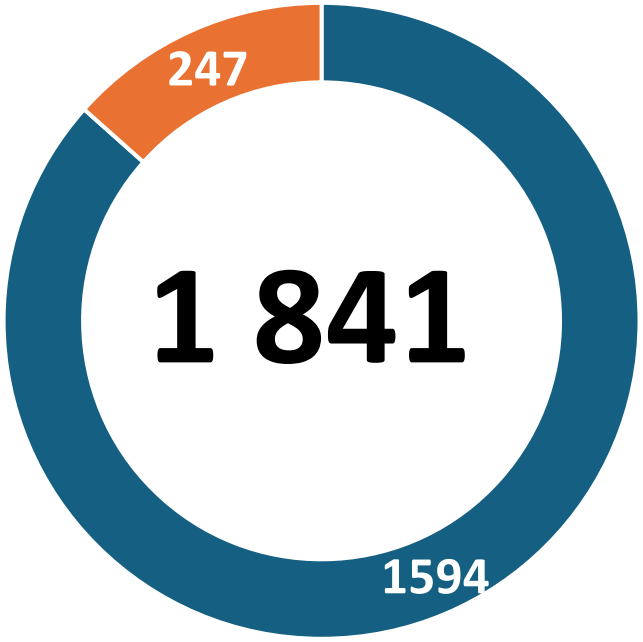

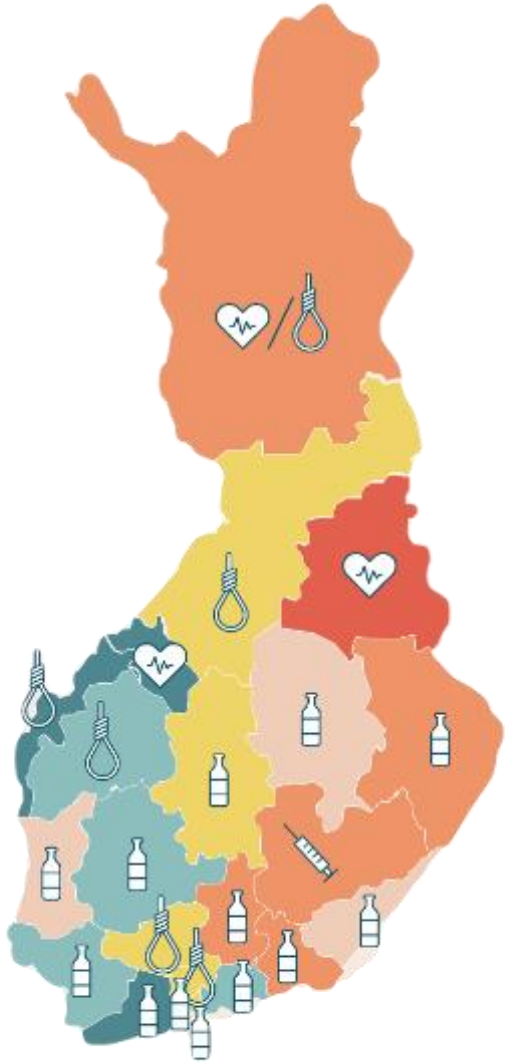

Huumemyrkytyskuolemat 2006-2024

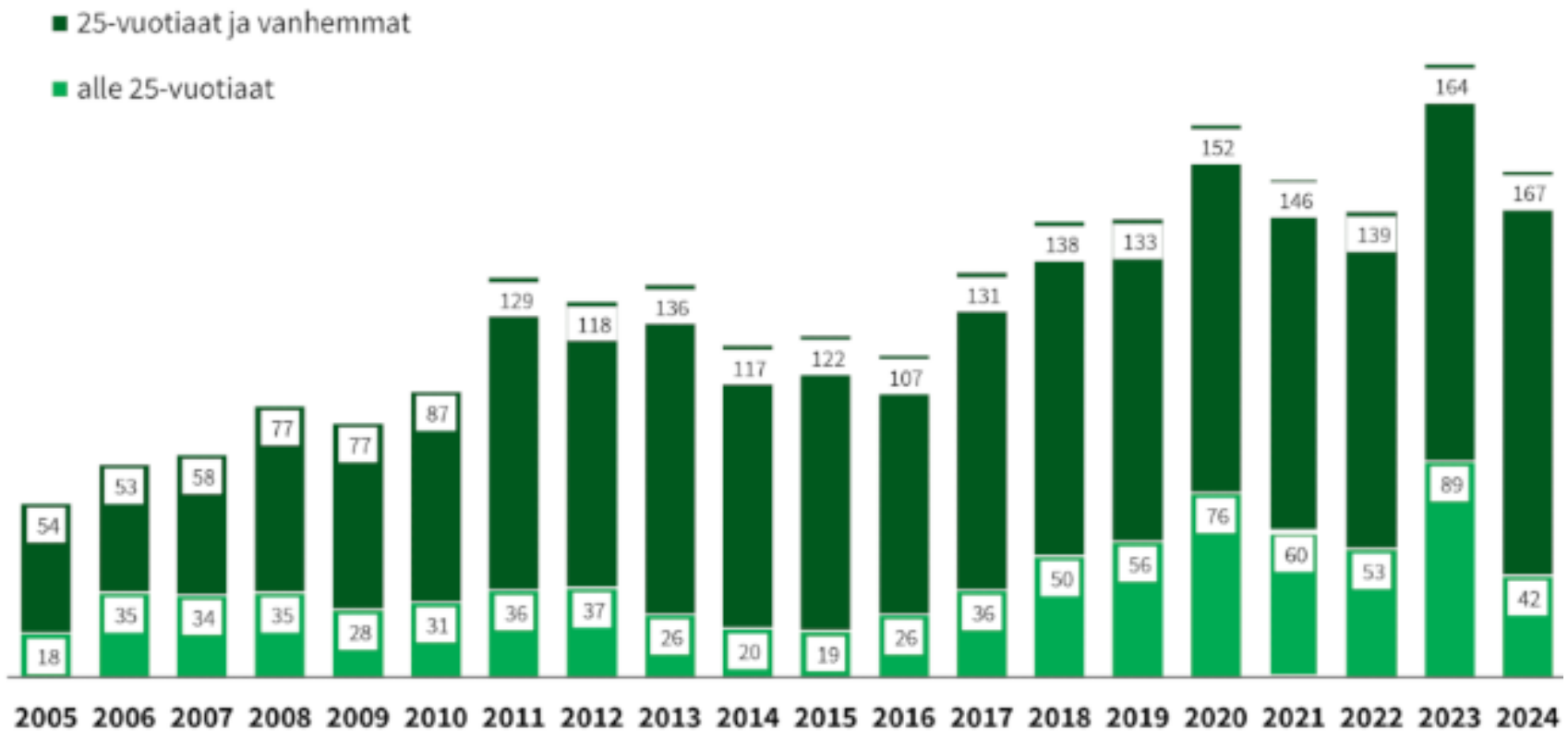

Lähde: THL

Ehkäisevä päihdetyö EHYTin huomioita suosituksista

Palveluvalikoiman ja ikärajojen yhdenmukaistaminen

Yhdenmukaiset ja saavutettavat palvelut koko maahan

- Alueelliset erot suuria: puutteita palveluissa, erityisesti alaikäisten päihdepalveluissa.
- Hoitotakuun toteutumista ei seurata riittävästi

EHYT esittää:

- Palveluvalikoimaa tulee yhdenmukaistaa, mutta **hyviä käytäntöjä ei tule heikentää**.
- Alaikäisten päihdepalvelut tulee arvioida erillisellä selvityksellä.

Ikärajojen yhdenmukaistamaan

- Ikärajat vaihtelevat (17–29 v.) ilman selkeitä perusteita.

EHYT kannattaa:

- Ikärajojen yhtenäistämistä, mutta **palveluun pääsy tulee taata eri ikäisille viivytyksettä**.
- Päihdepalveluissa huomioitava lääketieteellisten perusteiden lisäksi alaikäisten ja täysi-ikäisten erilaiset riskit, tarpeet ja lainsäädännöllinen asema.

Hoidon jatkuvuus ja palveluketjun toimivuus

Jatkuva palveluketju palvelusta toiseen

- Suurimmat riskit pudota palveluista siirtyessä
- Aikuisten palveluissa jonot pidempiä ja oma-aloitteisuuden vaade suurempi
- **EHYT esittää:**
  - hoidon jatkuvuus varmistettava kaikissa siirtymissä; lastensuojeluun lisää päihde- ja riippuvuusosaamista

Ostopalvelut osana toimivaa kokonaisuutta

- Hoidon jatkuvuus, laatu ja kustannusvaikuttavuus turvattava palveluntuottajasta riippumatta.
- **EHYT nostaa esiin:**
  - Ostopalveluja tarvitaan erityisesti, kun hyvinvointialueella ei ole omaa tuotantoa tai hoidon tarve on kiireellinen.
  - Nuorten päihdehoidossa tärkeää, että palvelu on saatavilla heti, kun motivaatio hakea apua syntyy.

Ohjaus, käytännöt ja tiedolla johtaminen

Lähetekäytännöt sujuviksi

- Liian moni nuorisopsykiatrinen lähete palautuu → viivästää hoitoa ja pahentaa ongelmia.
- EHYT kannattaa lähetekäytäntöjä uudistamista palautusten vähentämiseksi.

Tietojärjestelmät ja seuranta kuntoon

- Perustason mielenterveys- ja päihdepalveluista tarvitaan parempi seurantatieto (ml. Opiskeluhuolto ja ennaltaehkäisy).
- Tiedolla johtaminen edellyttää, että keskeiset tunnusluvut ovat saatavilla myös valvoville viranomaisille ja järjestöille.

Hoitotakuun tulkinta yhdenmukaiseksi

- EHYT kannattaa, että STM:n roolia varmistaa, että hoitotakuuta seurataan ja tulkitaan samalla tavalla kaikilla hyvinvointialueilla.

Miten tilanne heijastuu EHYTin toimintaan?

Päihdekasvatus – esiin nousseet tarpeet

- Nuorten päihteiden käyttö kehittynyt myönteisesti
  - Alaikäisten alkoholin käyttö vähentynyt ja huumekokeilut laskeneet (THL, Kouluterveyskysely)
- Uudet haasteet:
  - Nikotiinipussit ja muut uudet nikotiinituotteet
  - Nuorten rahapelaamisen yleistyminen
- EHYTin päihdekasvatustuntien havainnot (20 000 nuorta/vuosi) tukevat samaa kehitystä
- Päihteiden käytön polarisaatio lisääntyy ja ongelmat kasaantuvat pienelle joukolle nuoria
- Erityisesti nuorten aikuisten huumausainekokeilut ja -käyttö lisääntyy → riski huumeriippuvuuksiin kasvaa

Päihdeneuvonta 24/7 - esiin nousseet tarpeet

- EHYTin ylläpitämään Päihdeneuvontaan (0800 900 45) tulleissa nuorten yhteydenotoissa **korostuvat matalan kynnyksen palvelut myös virka-ajan ulkopuolella**
  - 40 % nuorten yhteydenotoista tapahtuu yöaikaan.
- **Nopea ja anonyymi tuki**, ilman pelkoa merkinnöistä tai seuraamuksista.
- **Kokonaisvaltainen tuki mielenterveys- ja päihdeongelmiin**, jotka kietoutuvat tiiviisti toisiinsa.
- **Helppo tavoitettavuus**: puhelin erityisen tärkeä, myös chat ja muut etäkanavat.
- **Tuki läheisten tilanteisiin** (kumppani, ystävä, vanhempi) ja nuoren omaan jaksamiseen.
- **Pitkäkestoiset ongelmat** huomioitava: monilla päihdeongelmat jatkuneet yli 5 vuotta.

Päihdeasiamies – esiin nousseet tarpeet

- **Parempi ja nopeampi pääsy mielenterveys- ja päihdehoitoon**, erityisesti akuutissa tilanteessa.
- **Vieroitus- ja kuntoutuspaikkojen riittävyys** ja hoidon yksilöllinen mitoittaminen
  - lyhyet jaksot eivät riitä esim. bentsodiatsepiinien tai opioidien hallitsemattomaan käyttöön.
- **Nuorten huolten parempi kuuleminen** ja itsetuhoisuuden asianmukainen arviointi.
- **Vanhempien ja läheisten mukaan ottaminen** silloin, kun nuori niin toivoo.
- **Epäselvyyksien vähentäminen**: alueellisten erojen kaventaminen (esim. korvaushoidon käytännöt).
- **Selkeämpi palvelupolku**, jotta nuori ei joudu yksin navigoimaan järjestelmässä.

Mitä nuorten päihdetilanteelle pitäisi tehdä?

Resurssit eivät vastaa tarvetta ja ilmiön laajuutta

Ehkäisevän päihdetyön rahoitus tulisi mitoittaa haittojen määrän mukaan.

- Mikäli muuta rahoitusta ei löydy, tulisi selvittää **haittaverojen korvamerkitsemistä** ehkäisevään kansanterveystyöhön (erit. alkoholi, tupakka/nikotiini, huumeet ja rahapelaaminen).
- Valtion tuottoarviot ns. haittatoimialoilta vuodelle 2026:
  - Alkoholivero: 1 447 M€
  - Tupakkavero: 1 115 M€
  - Rahapelaaminen: 594 M€

Yhteensä: **3,2 miljardia euroa**

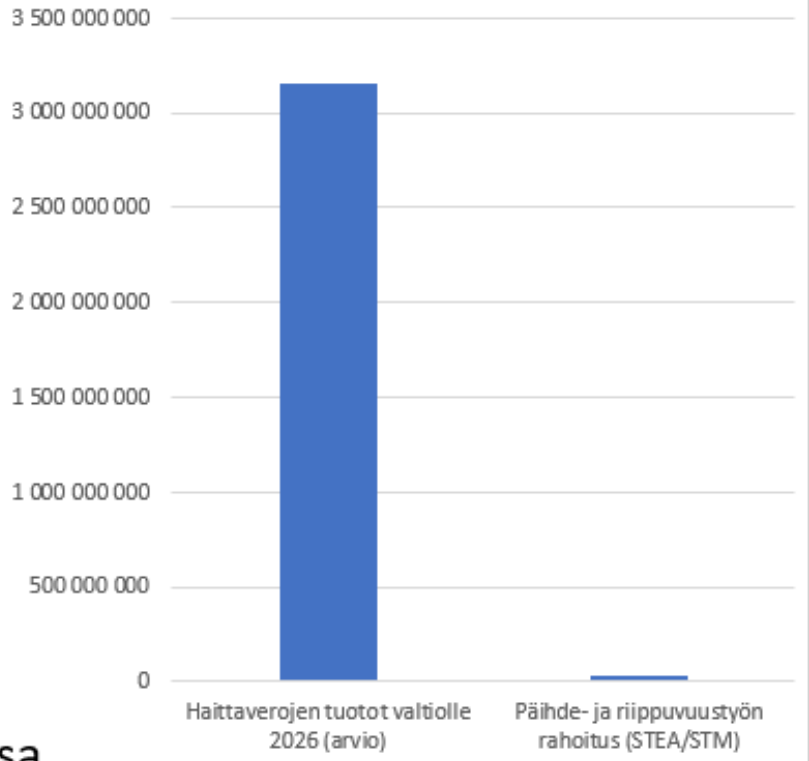

- Ehkäisevän työn rahoitus on jyrkässä epäsuhdassa tuottojen kanssa kanssa.
- Kerätyistä haittaveroista ja tuotoista voitaisiin tulevaisuudessa korvamerkitä tietty prosentti (esim. 5 %) päihdehaittojen ehkäisyyn, jotta resursointi vastaisi todellista tarvetta ja toimintaa pystyttäisiin toteuttamaan kestävällä pohjalla ja kumppanuuteen perustuvassa yhteistyössä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa, kuten ehkäisevää päihdetyötä käsittelevässä laissa esitetään.

Mitä päihdetilanteelle pitäisi tehdä? – neljä pilaria

1. Ennaltaehkäisy: vähennetään päihteiden kysyntää ja ehkäistään käyttökokeiluja pitkäjänteisellä, pysyvällä toiminnalla sekä vahvistamalla nuorten tietopohjaa ja vanhemmuustaitoja.

2. Varhainen tuki ja haittojen vähentäminen: tavoitetaan huumeita jo käyttävät, tuetaan heitä ja ohjataan hoitoon.

3. Hoito ja kuntoutus: tarjotaan riippuvuudesta kärsiville ja heidän läheisilleen kokonaisvaltaisia palveluja: lääkehoitoa, psykososiaalista tukea, kuntoutusta (avo ja laitos) sekä vertaistukea.

4. Valvonta ja kontrolli: rajoitetaan päihteiden saatavuutta ja ehkäistään rikollisuutta lainsäädännön, poliisin, tullin ja oikeusjärjestelmän yhteistyössä sosiaali- ja terveyspalvelujen kanssa.

Miten EHYT on osa ratkaisua?

	Toimenpiteet	EHYT ry:n ratkaisut ja rooli
1. Ennaltaehkäisy	Tiedon lisääminen, valistus ja varhainen puuttuminen lasten ja nuorten suojelemiseksi.	• Päihdekasvatus vakiintuneilla malleilla (20 000 nuorta/vuosi) – laajennettavissa lisärahoituksella. • Opettajien ja kasvattajien koulutus. - Vanhemmuustaitomalli laajennettavissa nopeasti. • CODE-X -hanke
2. Haittojen vähentäminen	Matalan kynnyksen palvelut, jalkautuva työ, käyttövälineet ja terveysneuvonta vähentävät haittoja.	• Ammattilaisille koulutuksia uusista päihteistä, puheeksiotosta ja terveysneuvonnasta (Päihdepäivät, 650 osallistujaa). • 24/7 Päihdeneuvonta– laajennettavissa lisärahoituksella.
3. Hoito ja kuntoutus	Monipuoliset hoitovaihtoehdot: lääkehoito, psykososiaalinen tuki, kuntoutus.	• Päihdeasiamies auttaa palveluihin hakeutumisessa ja neuvoo sosiaali- ja terveyspalveluissa.
4. Valvonta ja kontrolli	Poliisin ja oikeusjärjestelmän rooli huumemarkkinoiden hillitsemisessä ja rikollisuuden ehkäisyssä yhteistyössä sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa.	• Yhteistyön kehittäminen poliisin ja viranomaisten kanssa. • NOPSA-hanke (2025–2027) – mallin vakiinnuttaminen pysyvällä rahoituksella.

Lisätietoja:

Heikki Luoto, kehitysjohtaja, EHYT ry

050 368 8894

Heikki.Luoto@ehyt.fi

Kirjallinen lausunto toimitettu valiokunnalle 26.11., jossa kattavampi kuvaus aiheesta.